

ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU VE MAHKEMENİN VERDİĞİ KARARLARA GENEL BİR BAKIŞ

Mehmet Nuri GÜZEL*

ÖZ

Bireysel başvuru, anayasa yargısı içinde yer alan bir anayasal denetim şeklidir. Bireysel başvuru yolu olağanüstü, istisnai ve ikincil niteliktedir. Bireysel başvurunun konusunu kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddia edilen temel hak ve özgürlükler oluşturmaktadır.

Bireysel başvuru yolunun AİHM nezdinde etkili bir iç hukuk yolu olduğu söylenebilir. Nitekim bireysel başvuru yolunun kabul edilmesiyle AİHM'e giden dosya sayısı azalmıştır.

Bireysel başvuru yolu ön inceleme, kabul edilebilirlik incelemesi ve esas hakkında inceleme şeklinde üç aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalarda verilen kararlar ise şunlardır: İdari ret kararı, kabul edilebilirlik kararı, kabul edilemezlik kararı, düşme kararı, ihlal kararı, pilot kararı, tedbir kararı, ret kararı.

Anahtar Kelimeler: Anayasa yargısı, anayasa mahkemesi, anayasa şikayeti, bireysel başvuru, bireysel başvuru kararları.

* Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, E-mail: m.nuriguzel@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1467-8587.

Makalenin Gönderim Tarihi : 26.02.2022.

Makalenin Kabul Tarihi : 17.08.2022.

INDIVIDUAL APPLICATION TO THE CONSTITUTIONAL COURT AND AN OVERVIEW OF THE COURT'S DECISIONS

ABSTRACT

The individual application is a form of constitutional review within the constitutional jurisdiction. The individual application is an exceptional, extraordinary and subsidiary procedure. The subject of the individual application is the fundamental rights and freedoms that are alleged to have been violated by public power.

It can be said that the individual application remedy is an effective domestic remedy before the ECtHR. As a result, with the adoption of the individual application remedy, the number of files going to the ECtHR has decreased.

The individual application procedure consists of three stages: preliminary examination, examination of admissibility and examination on the merits. The decisions made at these stages are as follows: Rejection of application on administrative grounds, decision of admissibility, decision of inadmissibility, decision of dismissal, decision of violation, pilot decision, decision for the measure, decision of rejection.

Keywords: Constitutional jurisdiction, constitutional court, constitutional complaint, individual application, decisions of individual application.

I. GİRİŞ

Anayasa şikayeti¹ olarak da bilinen bireysel başvuru yolu, 12 Eylül 2010 tarihli halkoylamasıyla onaylanan 5982 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu ile hukukumuza girmiştir. Bireysel başvuru yoluna

¹ Kavram sorununa yönelik tartışmalar için bkz. Fazıl Sağlam, “Anayasa Şikayeti - Anlamı, Kapsamı ve Türkiye Uygulamasında Olası Sorunlar”, Ece Göztepe, Aykut Çelebi (Haz.), Demokratik Anayasa Görüşler ve Öneriler içinde (s.418-466), Metis Yayınları, İstanbul 2012, s.420.

ilişkin hükümler 1982 Anayasası'nın 148'inci ve 149'uncu maddelerinde yer almıştır.²

Mevzuatın şekillenmesi ve Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru taleplerinin gelmesiyle birlikte, mevzuata ve Anayasa Mahkemesi (AYM) kararlarına yönelik tartışmalar da baş göstermiştir. Kavramın (anayasa şikayeti / bireysel başvuru) kendisiyle başlayan tartışmalar mevzuattaki diğer kavram ve kurumlarla devam etmiş, mahkeme kararlarının eleştirileriyle de farklı bir akademik boyut kazanmıştır.

Bireysel başvuru hakkına kimlerin sahip olduğu, bireysel başvuru hakkının konusunun ne olduğu, başvuru usulünde karşılaşılan sorunların neler olduğu, AYM kararların ihtiyaca karşılık verip vermediği gibi birçok konu ele alınmıştır.

Bu çalışmada bireysel başvuru yolu ve AYM'nin bireysel başvurularda verdiği karar türleri ele alınmıştır. Bu bağlamda; bireysel başvuru hakkına kimlerin sahip olduğu, bireysel başvuru hakkının konusunun ne olduğu, başvuru usulünde karşılaşılan sorunların neler

² Bireysel başvuru yolu için çeşitli yasal düzenlemeler yapılması gerekmiştir. 1982 Anayasası geçici 18'inci maddenin son fıkrasında bireysel başvuruya ilişkin gerekli düzenlemelerin iki yıl içinde tamamlanacağı ve uygulama kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bireysel başvuruların kabul edileceği hüküm altına alınmıştır. Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar ise 30.03.2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir. Uygulama kanununda Anayasa Mahkemesinin (AYM) 23.09.2012 tarihinden itibaren kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceleyeceği belirtilmiştir (6216 sayılı Kanun, geçici madde 1/8). İlgili kanunda Anayasa Mahkemesi'nin kendi iç düzeni, çalışma ve yargılama usul esaslarının içtüzük ile düzenleneceği belirtilmiştir (6216 sayılı Kanun, m.5). Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü 12.07.2012 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü çerçevesinde Anayasa Mahkemesi Hizmet Birimlerinin Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik çıkarılmıştır (6216 sayılı Kanun, m.23/1 ve 29/3; AYM İçtüzüğü m.35/4, 85/1, 89/2).

olduğu, AYM kararların ihtiyaca karşılık verip vermediği gibi birçok konu incelenmiştir.

II. ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU HAKKI

Bireysel başvuru, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)³ kapsamında olan ve 1982 Anayasasında teminat altına alınan temel hak ve özgürlüklerden herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edilmesi durumunda başvurulacak bir hak arama yoludur. Bireysel başvuru, olağanüstü, istisnai ve ikincil nitelikte olan, anayasa yargısı içinde yer alan bir anayasal denetim şeklidir.⁴ Bireysel başvuru yolu “*normun somutlaşmasıyla ortaya çıkan hukuksal sonuçların denetimini*”⁵ sağlamaktadır.

A. Bireysel Başvuru Hakkına Sahip Olanlar

1982 Anayasası, 6216 sayılı Kanun, AYM İçtüzüğü ve ilgili yönetmelikte belirtilen şartları taşıyan, güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenen *herkes* bireysel başvuru hakkına sahiptir.

Bir kişinin AYM’ye bireysel başvuruda bulunabilmesi için üç temel ön koşul bulunmaktadır. Birlikte mevcut olması gereken bu önkoşullar şunlardır: 1) Başvurucunun güncel bir hakkının ihlal edilmesi, 2) İhlalden dolayı kişinin, kişisel olarak ve doğrudan etkilenmiş olması, 3) Başvurucunun bunlardan dolayı kendisinin mağdur olduğunu ileri sürmesi.⁶ Bu ön koşulların temel noktasını hakkın ihlal edilmesi

³ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (Erişim Tarihi 17.02.2020). Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf (Erişim Tarihi 17.02.2020).

⁴ İbrahim Çınar, Sinan Çınar, “Bireysel Başvurunun Ön İnceleme Usulü, Bireysel Başvuru Bürosunun Çalışma Sistemi ile Bu aşamada Verilen İdari Ret Kararlarının Nitelikleri ve İtiraz Aşamaları”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi içinde (s.263-310), S.4, 2014, s.267.

⁵ Sağlam, “Anayasa Şikayeti - Anlamı, Kapsamı ve Türkiye Uygulamasında Olası Sorunlar”, s.426.

⁶ Onur Doğanay başvurusu, AYM, 2013/1977, 9/1/2014, para. 42-45.

oluşturmaktadır. Hak ihlali kavramı geniş yorumlanmalı, hakkın açıkça ihlali aranmamalı, bireysel başvurunun kabulü için hak sahibinin hak iddiasında bulunması yeterli olmalıdır. Hak ihlali inceleme sonucunda netleşecektir. Aksi yönde bir yaklaşım temel hak ve özgürlüklerin korunması yönündeki gayeden uzaklaşmak olacaktır.⁷

Anayasada ve uygulama kanununda yer alan *herkes* ifadesi genel bir ifade olup gerçek ve tüzel kişileri kapsamaktadır.⁸

1. Gerçek Kişiler

Kişi olmak, irade sahibi olmak dolayısıyla bir şeyi yapıp yapmamaya karar verme gücüne sahip olmaktır. Bu çerçevede kişi olmak, bir konuda hak iddia etmek demektir. Hukukta kişiler gerçek ve tüzel kişiler şeklinde bir ayırıma tabi tutulmaktadır. Herhangi bir ayırım yapmaksızın (dil, din, ırk vb.) tüm insanlar gerçek kişi kabul edilmektedir.

Her gerçek kişi hak sahibi olabilir, ancak her hak tüm gerçek kişiler için geçerli olmayabilir. Sözelimi, insan hakları insan olmak kaydıyla herkes için geçerliyken kamu hizmetine girme hakkı herkes için geçerli değildir. Devletler bazı hak grupları için sınırlama yapabilmektedir. Kimi hakları herkese tanırken kimi hakları sadece vatandaşlarına tanımaktadır.

6216 sayılı Kanununun 46'ncı maddesinin üçüncü fıkrasında sadece Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancıların bireysel başvuru yapamayacağı belirtilmiştir. Devlet okullarında parasız ilköğretim görme (1982 Anayasası, m.42/5), seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve

⁷ Sevtap Yokuş, “Türkiye’den Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne Başvuruda İç Hukuk Yolu Olarak Anayasa Şikayeti”, İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi içinde (s.33-50), C.1, S.2, 2016, s.44.

⁸ “Herkes”, teoride açık hukuki ve teknik bir anlama sahip olup “*Vatandaş-yabancı, kadın-erkek, gerçek kişi-tüzel kişi ve nihayetinde ceza yargılaması-hukuk yargılaması ve ceza yargılamasında sanık-tanık-mağdur ayrımı yapılmaksızın*” herkesi kapsamaktadır. Bkz. Ersoy Kontacı, “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Yorumu”, Ankara Barosu Dergisi içinde (s.105-117), 2014/4, s.115.

halkoylmasına katılma (1982 Anayasası, m.67/1, 68/1) gibi haklar sadece Türk vatandaşlarına tanınmıştır.

2. Tüzel Kişiler

Tüzel kişiler, gerçek kişiler dışında hukuk düzenin kendisini bağımsız bir varlık olarak kabul ettiği yapılardır. Kişi olarak kabul edildiklerinden, tüzel kişiler de hak sahibi olabilirler. Tüzel kişiler kamu hukuku tüzel kişileri ve özel hukuk tüzel kişileri şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bireysel başvuru hakkı tüzel kişiler açısından sadece özel hukuk tüzel kişilerine tanınmıştır (6216 sayılı Kanun, m.48/2).

Kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru hakkı bulunmamaktadır. İlgili kanun gerekçesinde; bireysel başvurunun kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanan hak ihlallerine yönelik bir yol olduğu ve bireysel başvuru yolunun hukuki niteliğine uygun olmayacağı nedeniyle kamu tüzel kişilerine bireysel başvuru hakkı tanınmadığı belirtilmiştir.⁹

Anayasada kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru yapması hususunda herhangi bir sınırlama olmamasına rağmen 6216 sayılı kanunda kamu tüzel kişilerinin kategorik olarak bireysel başvuru yapamayacağı düzenlenmiştir.¹⁰ AYM'ye göre merkezi idare birimleri ile birlikte mahalli idareler de kamu hukuku tüzel kişisi kavramı içine girmektedir.¹¹ AYM, baroları¹², ticaret odalarını¹³ ve vakıf

⁹ Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı ile Anayasa Komisyonu Raporu (1/993) için bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 22.03.2011 tarihli 80'inci Birleşimden-29.03.2011 tarihli 83'üncü Birleşim dahil, Dönem 23, Yasama Yılı 5, Cilt 97, TBMM Basımevi, Ankara 2011. Söz konusu rapor ilgili tutanağın sonunda, ek olarak yer almaktadır.

¹⁰ Sibel İnceoğlu, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2017, s.139.

¹¹ Büğdüz Köyü Muhtarlığı başvurusu, AYM, 2012/22, 25/12/2012, para. 26-29. Ballıdere Belediye Başkanlığı başvurusu, AYM, 2012/1327, 12/2/2013, para. 16-19. Bir tüzel kişi, anayasayla, kanunla veya cumhurbaşkanı kararnamesiyle "kamu tüzel kişisi" şeklinde nitelendirilmiş ise bir kamu hukuku tüzel kişisidir. Bkz. Kemal Gözler, İdare Hukuku Cilt I, Güncellenmiş 3. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2019, s.201. Anayasayla, kanunla veya cumhurbaşkanı kararnamesiyle "kamu tüzel kişisi" şeklinde nitelendirilme yapılmayan durumlarda ise tüzel kişiliğin

üniversitelerini¹⁴ de başvuru yapamayacak kamu tüzel kişileri arasında kabul etmektedir. Oysa, meslek kuruluşlarının ve vakıf üniversitelerinin, anayasa ve kanunlarla kamu tüzel kişiliği olarak nitelendirilmesi ve AYM'nin de bu doğrultuda karar vermesi isabetli değildir.¹⁵

Özel hukuk tüzel kişileri özel hukuka tabi olup gerçek kişilerin serbest iradeleriyle kurulan ve sona eren, diğer kişilerle eşit konumda olan, bir takım özel yararları gerçekleştirmek için faaliyette bulunan topluluklardır.¹⁶ Özel hukuk tüzel kişileri de sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilirler. Ancak özel hukuk tüzel kişileri, üyelerine yönelik ihlal iddiaları konusunda bireysel başvuru yoluna gidemezler.¹⁷

Özel hukuk tüzel kişileri eşitlik, çalışma özgürlüğü, konut dokunulmazlığı, mülkiyet hakkı, doğal hâkim ilkesi, hak arama özgürlüğü gibi faaliyet alanlarına uygun olan temel haklar konusunda bireysel başvuruda bulunabilirler.¹⁸

-
- devlet tarafından kurulmuş olması ve bazı kamu gücü ayrıcalık veya yükümlülükleriyle donatılmış olması gerekir. Bu iki şart bir arada olmalıdır. Bkz. Gözler, İdare Hukuku Cilt I, s.204-209.
- ¹² Ankara Barosu Başkanlığı (2) başvurusu, AYM, 2015/17944, 9/5/2018, para. 21.
- ¹³ Doğubayazıt Ticaret ve Sanayi Odası başvurusu, AYM, 2012/742, 5/3/2013, para. 15-17.
- ¹⁴ İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi başvurusu, AYM, 2012/1430, 21/11/2013, para. 20-28.
- ¹⁵ Gözler, İdare Hukuku Cilt I, s.223-225.
- ¹⁶ Gözler, İdare Hukuku Cilt I, s.190.
- ¹⁷ Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı ile Anayasa Komisyonu Raporu 46'ncı madde gerekçesi. Ayrıca Türk Pediatrik Onkoloji Grubu Derneği başvurusu, AYM, 2012/95, 25/12/2012, para. 20-23.
- ¹⁸ Ece Göztepe, Anayasa Şikayeti, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:530, Ankara 1998, s.52. Bahadır Kılıç, "Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği", Anayasa Yargısı Dergisi içinde (s.19-59), C.25, 2008, s.29.

B. Bireysel Başvuru Hakkının Konusu

Bireysel başvuru hakkının konusunu kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddia edilen temel hak ve özgürlükler oluşturmaktadır. Ancak her temel hak değil, 1982 Anayasasında güvence altına alınan ve AİHS kapsamında olan temel hak ve özgürlükler bireysel başvuruya konu edilebilir.¹⁹

AİHS kapsamında olan temel hak ve özgürlükler şunlardır:

- Yaşam hakkı (m.2),
- İşkence yasağı (m.3),
- Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı (m.4),
- Özgürlük ve güvenlik hakkı (m.5),
- Adil yargılanma hakkı (m.6),
- Kanunsuz ceza olmaz (m.7),
- Özel ve aile hayatına saygı (m.8),
- Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (m.9),
- İfade özgürlüğü (m.10),
- Toplantı ve dernek kurma özgürlüğü (m.11),
- Evlenme hakkı (m.12),

¹⁹ Bireysel başvuruya konu olabilecek haklar için ayrıca bkz. Melek Acu, “Bireysel Başvuruya Konu Edilebilecek Haklar”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi içinde, S.110, 2014, s.403-434. Başka birçok devlet de bazı hakları bireysel başvuru kapsamı dışında tutmuştur. Örneğin İspanya’da anayasanın 14’üncü 30’uncu maddeleri arasında yer alan hak veya özgürlükler için amparo başvurusu yapılamaz. Ancak kapsam dışında bırakılan hak veya özgürlükler, amparo kapsamındakilerle bağlantılıysa başvuru konusu olabilir. Bkz. Selin Esen Arnwine, “İspanya’da Bireysel Başvuru Yolu”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi içinde (s.249-271), C.52, S.4, 2003, s.252. Karşılaştırmalı bir inceleme anayasa mahkemesine bireysel başvurunun konusuyla ilgili olarak Almanya, İspanya ve Avusturya gibi ülkelerin farklı yollar benimsediğini göstermektedir. Bkz. Gerhard Dannemann, “Constitutional Complaints: The European Perspective”, The International and Comparative Law Quarterly in (pp.142-153), Vol. 43, No. 1 (Jan., 1994), p.151.

- Etkili başvuru hakkı (m.13),
- Ayrımcılık yasağı (m.14).

6216 sayılı kanunun 45'inci maddesinde Türkiye'nin taraf olduğu AİHS ek protokollerine de yer verilmiştir. Türkiye, AİHS'nin 1'inci, 6'ncı ve 13'üncü ek protokollerine taraftır. Ölüm cezasını tamamen kaldıran 13'üncü protokolü imzalayan devletler açısından 6'ncı protokolün bir anlamı kalmamıştır.²⁰ Dolayısıyla konumuz açısından AİHS'nin 1'inci ek protokolü önem arz etmektedir.

1'inci ek protokolde yer alan haklar ise şunlardır:

- Mülkiyetin korunması (m.1),
- Eğitim hakkı (m.2),
- Serbest seçim hakkı (m.3).

1. Bireysel Başvuruya Konu Edilemeyecek Durumlar

a. Anayasada Güvence Altına Alınıp da AİHS / Protokollerde Yer Almayan Temel Haklar

1982 Anayasası ve AİHS'in ortak koruma alanı dışında kalan bir hak ihlali iddiasını içeren başvurular kabul edilemez.²¹ Dolayısıyla Anayasada güvence altına alınıp da AİHS'de ya da protokollerde yer almayan temel haklar da bireysel başvuruya konu edilemeyecektir.²² Bu haklar şunlardır:

²⁰ Berkan Hamdemir, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015, s.177.

²¹ Onurhan Solmaz başvurusu, AYM, 2012/1049, 26/3/2013 para. 18.

²² Göztepe, "Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikayeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi içinde (s.13-40), S.95, 2011, s.36. Ancak Anayasa Mahkemesi önüne gelen başvurularda, Anayasada güvence altına alınıp da AİHS'de ya da protokollerde yer almayan bazı temel hakları Anayasanın 17'nci maddesinde düzenlenen "maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı" bağlantılı olarak değerlendirerek bu durumun üstesinden gelmeye çalışmaktadır. Bkz. Bahar Konuk Sommer, "Türk Hukukunda Çevre Hakkının Bireysel Başvuru Yoluyla Korunması", Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi içinde (s.169-188), S.2, 2019, s.181-182.

- Çalışma ve sözleşme hürriyeti (1982 Anayasası, m.48),
- Çalışma hakkı ve ödevi (1982 Anayasası, m.49),
- Çalışma şartları ve dinlenme hakkı (1982 Anayasası, m.50),
- Sosyal güvenlik hakkı (1982 Anayasası, m.60-61),
- Kamu hizmetine girme hakkı (1982 Anayasası, m.42/5).

b. Türkiye'nin Taraf Olmadığı Ek Protokollerde Yer Alan Temel Haklar

Anayasada olmamasına rağmen ek protokollerin kanunda belirtilmesi, anayasaya göre bir genişleme gibi görülse de aslında “taraf olduğu” ifadesiyle bireysel başvurunun kapsamı daraltılmaktadır.²³ Anayasa madde 48/3'te AHİS'e yapılan atfın (“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki”), Anayasa madde 90 doğrultusunda sadece şekli anlamda (*onaylanmasının kanunla uygun bulunmasından sonra Cumhurbaşkanı tarafından onaylanma, usulüne göre yürürlüğe girmiş olma*) yorumlandığı 6216 sayılı Kanunda görülmektedir. Bu durum, 6216 sayılı Kanunda yer alan “Türkiye'nin taraf olduğu protokoller” ifadesinde somutlaşmaktadır. AYM'nin, 4'üncü ve 7'nci protokollerde yer alan haklara ilişkin başvuruları, Türkiye'nin henüz taraf olmadığı nedeniyle reddettiği görülmektedir. AIHM ise AIHS ve protokollerinin bir bütün olduğunu ve bu şekilde anlaşılması gerektiğini ortaya koymuştur. Ayrıca AIHS 46'ncı maddesine göre de tüm sözleşmeciler devletler, AIHM kararlarıyla bağlıdır ve bunlara uyma taahhüdü altındadırlar.²⁴

Türkiye'nin taraf olmadığı ek protokollerde yer alan haklar²⁵ ile Anayasada yer alan haklar karşılaştırıldığında, bu hakların veya

²³ Sağlam, “Anayasa Şikayeti - Anlamı, Kapsamı ve Türkiye Uygulamasında Olası Sorunlar”, s.430.

²⁴ Didem Yılmaz, “6216 Sayılı Kanundaki “Taraf Olma” Koşulu ve AIHS'e Ek 4. ve 7. Protokollerde Yer Alan Hakların, Anayasal Temel Haklar Olarak Bireysel Başvuru Yolunda Uygulanabilirliği Hakkında Bir Değerlendirme”, AÜHFHD içinde 815-854, 64 (3), 2015, s.818-826.

²⁵ Türkiye'nin taraf olmadığı ek protokollerde yer alan bu nedenle bireysel başvuruya konu olamayacak haklar şunlardır: Borçtan dolayı özgürlüğünden yoksun bırakılma yasağı (4'üncü protokol, m.1), Serbest dolaşım özgürlüğü (4'üncü protokol, m.2), Vatandaşların sınır dışı edilme yasağı (4'üncü protokol, m.4), Cezai konularda iki dereceli yargılanma

karşılıklarının ulusal hukukumuzda, ek protokollerden daha güvenceli bir şekilde yer aldığı görülmektedir.²⁶ AİHS 53'üncü maddede belirtildiği üzere; sözleşme hükümlerinden hiçbiri, sözleşmeye taraf devletin yasalarına ve onun taraf olduğu başka bir sözleşme çerçevesinde tanınmış olabilecek insan hakları ve temel özgürlükleri, sınırlayacak / onları ihlal edecek şekilde değerlendirilemez. Bu nedenle, Türkiye'nin taraf olduğu protokollerde yer alan hakların bireysel başvuru kapsamında olmamasının anlaşılır bir yanı yoktur.

Ayrıca AİHM'nin vermiş olduğu ihlal kararlarına bakıldığında ek protokollerde yer alan hak ihlallerinin aynı zamanda AİHS'nin diğer maddeleriyle bağlantılı bir şekilde ele alındığı da görülmektedir.²⁷

c. Yasama İşlemleri, Düzenleyici İdari İşlemler, Anayasanın Yargı Denetimi Dışında Bıraktığı İşlemler

6216 sayılı Kanunda kamu gücü kavramı daraltılarak yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler bireysel başvuru kapsamına alınmamıştır.²⁸ Bu durum, yasama işlemi veya düzenleyici idari

hakkı (7'nci protokol, m.2), Adli hata halinde tazminat hakkı (7'nci protokol, m.3), Aynı suçtan dolayı iki defa yargılanmama ve cezalandırılmama hakkı (7'nci protokol, m.4), Eşler arasında eşitlik (7'nci protokol, m.5). Bkz. Göztepe, "Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikayeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi", s.36.

²⁶ Yılmaz, "6216 Sayılı Kanundaki "Taraf Olma" Koşulu ve AİHS'e Ek 4. ve 7. Protokollerde Yer Alan Hakların, Anayasal Temel Haklar Olarak Bireysel Başvuru Yolunda Uygulanabilirliği Hakkında Bir Değerlendirme", s.839.

²⁷ Yılmaz, "6216 Sayılı Kanundaki "Taraf Olma" Koşulu ve AİHS'e Ek 4. ve 7. Protokollerde Yer Alan Hakların, Anayasal Temel Haklar Olarak Bireysel Başvuru Yolunda Uygulanabilirliği Hakkında Bir Değerlendirme", s.844.

²⁸ Ece Göztepe, "Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikayeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi", s.27. Kamu gücü ve haklar arasındaki etkileşim ve ilişki önemlidir. Kamu gücünün keyfiliği, hak ihlallerine yol açarken yokluğu hakların kullanılmamasına yol açabilmektedir. Liberal hakların, esas olarak, meşru bir kamu gücünün etkili bir şekilde uygulanmasına bağlı olduğu göz ardı edilmemelidir. Bkz. Ruti Teitel, "Transitional Justice and the Transformation of Constitutionalism", Tom Ginsburg & Rosalind

işlemlerin kişilere tatbik edilmesi ve bunun sonucunda bir hak ihlalinin meydana gelmesi halinde, bu işlemler aleyhine başvuru yapılmasına engel oluşturmayacaktır.²⁹ Düzenleyici işleme karşı bireysel başvuru yoluna gidilmediği sürece yeni ihlallerin ve devamında idarenin de yeni tazmin sorumluluğunun ortaya çıkma ihtimali yüksektir.³⁰

Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlerin, idari işlemler olarak anlaşılması ve yargısal işlemlerin bu çerçevede değerlendirilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Aksi takdirde “*yargı işlemlerinin (kararlarının) yargı denetimi dışında bırakılması*” şeklinde bir anlam ortaya çıkacaktır.³¹ Ancak AYM lafzi yorum yaparak, yargı işlemlerini kategorik şekilde bir bütün olarak ele almıştır. Örneğin Atıla Sertel başvurusunda Yüksek Seçim Kurulu kararlarının kesin olduğu ve kararlarına karşı bireysel başvuru yapılamayacağı sonucuna ulaşmıştır.³²

d. Olağan Kanun Yollarında ve Genel Mahkemeler Önünde Dile Getirilmeyen İddialar

Bireysel başvuruda bulunmak için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır (1982 Anayasası, m148/3). Kanun yolları, “*mahkeme kararlarındaki hataların en aza indirilmesi için kararların*

Dixon (Eds.), *Comparative Constitutional Law in* (pp.57-76), Edward Elgar, 2011, p.64. Bireysel başvuruya konu olamayacak durumlar için ayrıca bkz. Bahadır Yalçınöz, “Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak İşlem ve Kararlar”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* içinde, S.2, 2013, s.187-206.

²⁹ Ebru Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013, s.202. AİHS sisteminde bireyler, kendilerine tatbik edilmemiş ancak kendileri hakkında uygulanma olasılığını kanıtladıkları yasal veya diğer düzenleyici işlemler hakkında da başvuru yapabilmektedirler. Bkz. Yokuş, “Türkiye’den Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne Başvuruda İç Hukuk Yolu Olarak Anayasa Şikayeti”, s.45.

³⁰ Ebru Gündüz, Alkım Aktaş, “Düzenleyici İşlemlere Karşı Bireysel Başvuru”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* içinde (s.55-78), S.1, 2017, s.71.

³¹ Ayhan Kılıç, “Yüksek Seçim Kurulu Kararlarına Karşı Bireysel Başvuru Yolu”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* içinde (s.39-81), S.3, Ocak 2013, s.68.

³² İnceoğlu, *Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri*, s.215. Atıla Sertel başvurusu, AYM, 2015/6723, 14/7/2015, para. 40.

*kesinleşmeden önce bir üst mahkeme tarafından denetlenmesi*³³ yoludur. Kesinleşmemiş mahkeme kararlarına karşı başvuru kanun yollarına olağan kanun yolu, kesinleşmiş mahkeme kararlarına karşı başvuru kanun yollarına ise olağanüstü kanun yolu denmektedir.³⁴ Geniş anlamda kanun yolu her türlü kuruma, idareye ve mahkemeye başvuru yoludur.³⁵ Medeni yargılamadaki olağan kanun yolları, istinaf ve temyiz; ceza yargılamasındaki olağan kanun yolları istinaf ve temyiz; idari yargılamadaki olağan kanun yolları itiraz, temyiz ve kararın düzeltilmesidir. Olağanüstü kanun yolları ise medeni yargılamada yargılamanın iadesi; ceza yargılamasında Yargıtay Başsavcılığının itirazı, kanun yararına bozma ve yargılamanın yenilenmesi; idari yargılamada kanun yararına bozma ve yargılamanın yenilenmesidir.³⁶

İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmuş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir (6216 sayılı Kanun, m.45/2).³⁷ Kanun yollarının tüketilmesi koşulu, bireysel başvurunun temel hak ihlallerini önlemek için son ve olağanüstü bir çare

³³ Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay, Muhammet Özkes, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, 3. Bası, Yetkin Yayınları, Akara 2015, s.513.

³⁴ Pekcanitez, Atalay, Özkes, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, s.515.

³⁵ Kılıç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği”, s.33. AYM’nin kanun yolu hakkındaki görüşleri de aynı yöndedir. Bkz. Necati Gündüz ve Recep Gündüz başvurusu, AYM, 2012/1027, 12/2/2013, para. 21.

³⁶ Hamdemir, Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru, s.246. Olağan ve olağanüstü kanun yolun ayırımını kabul etmeyen, olağan kanun yolu ifadesinin “kanun yolu” olarak anlaşılması gerektiğini ve kanun yolu kavramının aktarma ve erteleme/geciktirme etkisine sahip olması gerektiğini belirten görüş için bkz. Uğur Ersoy, “Anayasa Mahkemesine Yapılacak Bireysel Başvurularda Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı’nın İtiraz Yetkisinin Etkileri ve Sonuçları”, Ankara Barosu Dergisi içinde (s.124-153), S.2, 2016.

³⁷ Uyuşmazlık Mahkemesinin hüküm uyuşmazlığı hakkında vereceği kararlar da bireysel başvuru açısından tüketilmesi gereken bir yoldur. Bkz. Ufuk Yeşil, “Hüküm Uyuşmazlığına Başvuru Bireysel Başvuru Açısından Tüketilmesi Gerekli Bir Yol Mudur? (Anayasa Mahkemesi Kararı İncelemesi)”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi içinde (s.677-720), C.7, S.1, 2016, s.712.

olmasının doğal sonucudur.³⁸ Kanunda öngörölmüş idari ve yargısal başvuru yolları, olağan kanun yolu aşamasına gelmenin ön koşulu olup, dava açılabilmesi için zorunlu olan idari başvuruları ifade etmektedir.³⁹

Başvuru yollarının tüketilmesi kriterinin arka planında ikincillik (subsidiarite) ilkesi yatmaktadır. “*İkincillik ilkesi gereğince, anayasada yer alan temel hak ve özgürlüklere saygı gösterilmesini sağlama, onları uygulama ve yerine getirme görevi, öncelikle AYM’ne değil, idari makamlara ve diğer yargı organlarına aittir.*”⁴⁰ Olağan kanun yollarında ve genel mahkeme önünde dile getirilmeyen iddiaların AYM önünde bireysel başvuruya konu edilememesi, bireysel başvuru yolunun ikincillik niteliğinin sonucudur. Ayrıca “*genel mahkemelere sunulmayan yeni bilgi ve belgeler de Anayasa Mahkemesine sunulamaz.*”⁴¹

Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz (1982 Anayasası, m.148/4). Bölümlerin, bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına belirlenmesi ile sınırlıdır (6216 sayılı Kanun, m.49/6). Kanun yolu şikayeti niteliğindeki başvurular ancak derece mahkemesi kararları bariz takdir hatası veya açık bir keyfilik içermeleri halinde Anayasa Mahkemesince incelenebilir.⁴² AYM, kanun yollarında gözetilmesi gereken hususları şu şekilde sıralamıştır.⁴³

- Bireysel başvuruya konu davadaki olayların kanıtlanması,
- Hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması,
- Yargılama sırasında delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi,

³⁸ Necati Gündüz ve Recep Gündüz başvurusu, AYM, 2012/1027, 12/2/2013, para. 20.

³⁹ Sağlam, “Anayasa Şikayeti - Anlamı, Kapsamı ve Türkiye Uygulamasında Olası Sorunlar”, s.452.

⁴⁰ Hakan Sabri Çelikyay, “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarının “Başvuru Yollarının Tüketilmesi” Ölçütü Açısından Değerlendirilmesi”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası içinde (s.21-61), C.73, S.1, 2015, s.23.

⁴¹ Bayram Gök başvurusu, AYM, 2012/946, 23/3/2013, para. 16-20.

⁴² Necati Gündüz ve Recep Gündüz başvurusu, AYM, 2012/1027, 12/2/2013, para. 26.

⁴³ Mustafa Bülent Erten başvurusu, AYM, 2012/649, 16/4/2013, para. 26.

- Kişisel bir uyuşmazlığa derece mahkemeleri tarafından getirilen çözümün esas yönünden adil olup olmaması,
- Anayasada yer alan hak ve özgürlükler ihlal edilmediği sürece ya da açıkça keyfilik içermedikçe derece mahkemelerinin kararlarındaki maddi ve hukuki hatalar.

Bireysel başvuruların kabulü, hak ve ihlallerin anayasal değerlerinin doğru şekilde belirlenmesiyle ilgili doğrudan ilintilidir. Anayasa Mahkemesinin de bu değerlerin içeriğini belirlemede büyük çaba göstermesi gerekmektedir.⁴⁴

e. Açıkça Dayanaktan Yoksun Olan Başvurular

AYM, açıkça dayanaktan yoksun olan başvuruların kabul edilmezliğine karar verebilir (6216 sayılı Kanun, m.48/2). Açıkça dayanaktan yoksun olmama ölçütü, sadece AYM'ye özgü olmayıp AİHS'de de yer alan bir ilkedir. AİHM içtihatlarına göre, mahkemenin temyiz merci olmaması, açık veya görünür bir ihlalin bulunmaması, delil yokluğu nedeniyle şikayetlerin kanıtlanmaması, şikayetin karmaşık veya zorlama olması, açıkça dayanaktan yoksun bir başvurunun nedenleri arasında sayılmıştır.⁴⁵ AYM de verdiği bir kararda bireysel başvuruların genel olarak sayılan bu dört ana başlık altında yapılan inceleme sonunda açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verildiğini belirtmiştir.⁴⁶

f. 23.09.2012 Tarihinden Önce Kesinleşen Nihai İşlem ve Kararlar

6216 sayılı Kanunun geçici madde 1/8 hükmü uyarınca Anayasa Mahkemesi 23.09.2012 tarihinden itibaren kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceleyebilir. Dolayısıyla,

⁴⁴ Nevhis Deren - Yıldırım, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuruları Esas Bakımından İncelemesi", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi içinde (s.483-488), C.19, S.2, 2013, s.488

⁴⁵ Bülent Algan, "Bireysel Başvurularda "Açıkça Dayanaktan Yoksunluk" Kriterinin Anayasa Mahkemesi Tarafından Yorumu ve Uygulanması", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi içinde (s.247-284), C.63, S.2, Ocak 2014, s.250-251.

⁴⁶ Mehmet Şerif Ay başvurusu, AYM, 2012/1181, 17/9/2013, para. 25.

bu tarihten önce kesinleşmiş nihai işlem ve kararları içerecek şekilde Mahkemenin yetki kapsamı genişletilemeyecektir.⁴⁷

III. BİREYSEL BAŞVURU USULÜ

Bireysel başvuruları karara bağlama AYM'nin görev ve yetkilerindedir (1982 Anayasası, m.148/1; 6216 sayılı Kanun, m.3/1-c). Dolayısıyla bireysel başvuru yolunda tek yetkili makam AYM'dir. İki bölüm ve bir Genel Kurul halinde çalışan AYM'de bireysel başvurular bölümler tarafından karara bağlanır (1982 Anayasası, m.149/1-2). Mahkemede, bireysel başvuruları karara bağlamak üzere bir başkanvekili başkanlığında altışar üyesi olan iki bölüm bulunur (6216 sayılı Kanun, m.22/1). Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi için komisyonlar kurulabilir (1982 Anayasası, m.149/1).

Anayasanın 148 ile 149'uncu ve 6216 sayılı Kanununun 48 ile 49'uncu maddelerinde bireysel başvurunun, kabul edilebilirlik ve karar şeklinde iki temel aşamadan oluştuğu görülmektedir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66'ncı maddesinde belirtildiği üzere, bireysel başvuruların şekli eksikliklerinin bulunup bulunmadığı yönünde yapılan bir ön inceleme aşaması da vardır. Dolayısıyla bireysel başvuru yolunu ön inceleme, kabul edilebilirlik incelemesi ve esas hakkında inceleme olmak üzere üç aşamada ele almak gerekecektir.

A. Ön İnceleme

Ön inceleme; AYM'ye yapılan bireysel başvuruların, kabul edilebilirlik aşamasından önce gerekli şekil şartlarını taşıyıp taşımadığını tespit eden aşamadır (AYM İçtüzüğü, m.66/1). Bu aşamada varsa şekli eksiklikler belirlenir ve eksiklik varsa ilgisine eksikliklerin tamamlanması için süre verilir.

1. Ön İncelemeyi Yapan Mercii ve Ön İncelemenin Konusu

Ön incelemeyi yapacak olan mercii Bireysel Başvuru Bürosudur (AYM İçtüzüğü, m.66/1). Bireysel Başvuru Bürosu;

⁴⁷ G.S. başvurusu, AYM, 2012/832, 12/2/2013, para. 14.

- Gelen bireysel başvuruların şekli eksiklikleri bulunup bulunmadığını inceler (AYM, İçtüzüğü, m.66/1).
- Bireysel başvuruların kaydını yaparak başvurulara numara verir (AYM İçtüzüğü, m.67/1). Başvuru, Komisyonlar başraportörünün gözetiminde kaydedilir (AYM İçtüzüğü, m.65/1).
- Nitelikleri itibarıyla birleştirilerek incelenmesi gereken dosyaları, ilk olarak kayda alınan başvuru dosyasında birleştirir (AYM İçtüzüğü, m.67/2).
- Başvuru formunda veya eklerinde herhangi bir eksiklik tespit edilmesi hâlinde, bunların tamamlattırılması için başvurucuya, varsa avukatına veya kanuni temsilcisine on beş günü geçmemek üzere kesin bir süre verir (AYM İçtüzüğü, m.66/1).
- Eksikliklerin tamamlattırılmasına dair yazıda başvurucuya geçerli bir mazereti olmaksızın verilen kesin sürede eksiklikleri tamamlamadığı takdirde başvurusunun reddine karar verileceğini bildirir (AYM İçtüzüğü, m.66/2).

Ön incelemenin konusunu; başvuru harcı, adli yardım, temsil, süre ve başvuru formuna ilişkin şekil şartlarına uyulup uyulmadığı oluşturmaktadır.⁴⁸

2. Başvurunun Yapılması

Bireysel başvurular, İçtüzük ekinde örneği bulunan ve Mahkemenin internet sitesinde yayımlanan başvuru formu kullanılarak resmî dilde yapılır (AYM İçtüzüğü, m.59/1). Başvuru formu kullanılmadan başvuru yapılması halinde eksiklik yazısı gönderilecektir.⁴⁹

⁴⁸ Hamdemir, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru, s.295.

⁴⁹ T.C. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Formu Kılavuzu, s.1. https://www.anayasa.gov.tr/media/5687/basvuru_kilavuzu.pdf.&ved=2ahUKEwigzI (Erişim Tarihi 17.03.2020).

a. Başvuru Formunun Şekli ve İçeriği

Başvuru formu, AYM İçtüzüğüne uygun olarak düzenlenmelidir. İçtüzükte belirtilen belgelerin asılları veya onaylı örnekleri başvuru formuna eklenir. Başvuru formu okunaklı ve başvurunun esasına yönelik özlü bilgileri içerir şekilde hazırlanmalıdır. Başvuru formunun ekler hariç on sayfayı geçmesi hâlinde başvurucunun ayrıca başvuru formuna olayların özetini eklemesi gerekir (AYM İçtüzüğü, m.60/1, 2, 3).

Başvuru formunda aşağıdaki hususlar yer almalıdır (AYM İçtüzüğü, m.59/2):

- a) Başvurucunun T.C. kimlik numarası, adı, soyadı, anne adı, baba adı, doğum tarihi, cinsiyeti, uyruğu, mesleği ve adresi, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi.
- b) Başvurucunun tüzel kişi olması hâlinde; Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) numarası, unvanı, adresi ve tüzel kişiliği temsile yetkili kişinin adı, soyadı ve T.C. kimlik numarası, MERSİS numarasının bulunmaması hâlinde tüzel kişinin vergi numarası veya kayıtlı olduğu sicil ve numarası ile varsa telefon numaraları ve kayıtlı elektronik posta adresi.
- c) Başvurunun;
 1. Avukat vasıtasıyla yapılması hâlinde; avukatın adı, soyadı, kayıtlı olduğu baro ve sicil numarası, yazışma adresi, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi.
 2. Avukat olmayan kanuni temsilci vasıtasıyla yapılması hâlinde; kanuni temsilcinin T.C. kimlik numarası, adı, soyadı, anne adı, baba adı, doğum tarihi, uyruğu, yazışma adresi, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi.
- ç) Kamu gücünün ihlale neden olduğu iddia edilen işlem, eylem ya da ihmeline dair olayların tarih sırasına göre özeti.
- d) Bireysel başvuru kapsamındaki güncel ve kişisel haklardan hangisinin hangi nedenle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeler ve delillere ait özlü açıklamalar.
- e) İhlal edildiği iddia edilen temel haklar ve bunlara ilişkin açıklamaların birbirleriyle ilişkilendirilerek ayrı ayrı yapılması.

- f) Başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların tarih sırasına göre yazılması.
- g) Başvuru yollarının tüketildiği veya başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih.
- ğ) Başvuru mazeret nedeniyle süresi içinde yapılamamışsa buna dair açıklamalar.
- h) Başvurucunun talepleri.
 - ı) Başvurucunun Mahkeme önünde devam eden bir başka başvurusu varsa numarası.
 - i) Varsa kamuya açık belgelerde kimliğinin gizli tutulması talebi ve bunun gerekçeleri.
 - j) Kısa mesaj (SMS) veya elektronik posta yoluyla bilgilendirme yapılmasını isteyip istemediği.
 - k) Başvurucunun veya avukatının ya da kanuni temsilcisinin imzası.
 - l) Varsa İçtüzüğün 73 üncü maddesi kapsamında maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik tedbir talebi ve bunun gerekçeleri.

b. Başvuru Formuna Eklenmesi Gereken Belgeler

Başvuru formunda yer alması gereken belgeler şunlardır (AYM İçtüzüğü, m.59/3):

- a) Kanuni temsilci veya avukat vasıtasıyla takip edilen başvurularda başvurucuyu temsile yetkili olduğuna dair mevzuata uygun belge.
- b) Harcın ödendiğine dair belge.
- c) Başvuru bizzat yapılmış ise başvurucunun kimliğini tespitte yarar resmî belgenin onaylı örneği.
 - ç) Tüzel kişi adına kanuni temsilcinin başvurması hâlinde, başvuru tarihi itibarıyla temsile yetkili olunduğunu gösteren resmî belgenin onaylı örneği.
- d) Nihai karar ya da işlemi öğrenme tarihini gösteren belge.
- e) Başvuruda ileri sürülen hak ihlali iddialarını temellendirecek belgelerin onaylı örnekleri.
- f) Tazminat talebi varsa uğranılan zarar ve buna ilişkin belgeler.

g) Olağan ve olağanüstü kanun yolu başvuru dilekçelerinin onaylı örnekleri.

ğ) Başvuru süresinde yapılamamışsa varsa mazereti ispatlayan belgeler.

h) Adli yardım talebi varsa başvuru yapanın yargılama giderlerini karşılayabilecek durumda olmadığını gösteren mali durumuna ilişkin belgeler ile mevzuatta adli yardım talebinde bulunabilmek için öngörülen diğer belgeler.

3. Başvuru Formunun Teslim Edilmesi

Bireysel başvurular, AYM'ye doğrudan ya da mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla yapılabilir (6216 sayılı Kanun, m.47/1; AYM İçtüzüğü, m.63/1).

Yukarıda belirtilen yöntemler dışında mahkeme içtihadı ile yeni bir başvuru merci daha kabul edilmiştir. Ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu veya hükümlüler tarafından Cumhuriyet Başsavcılıkları aracılığı ile gerçekleştirilen başvurular da usulüne uygun başvuru olarak kabul edilmektedir.⁵⁰

4. Başvurucunun Temsili

Bireysel başvuru, bizzat başvuru, kanuni temsilcisi ya da avukatı tarafından yapılabilir. Başvuru bir avukat tarafından temsil ediliyorsa, vekâletnamenin sunulması gerekir (6216 sayılı Kanun, m.47/4). Avukat veya kanuni temsilci aracılığıyla yapılan başvurularda temsile dair yetki belgesinin sunulması zorunludur (AYM İçtüzüğü, m.61/1).

Başvuru yapanın avukatı ya da kanuni temsilcisi varsa onunla yapılan yazışmalar ya da ona yapılan tebligatlar başvurucuya yapılmış sayılır (AYM İçtüzüğü, m.61/2).

⁵⁰ Çınar, Çınar, “Bireysel Başvurunun Ön İnceleme Usulü, Bireysel Başvuru Bürosunun Çalışma Sistemi ile Bu aşamada Verilen İdari Ret Kararlarının Nitelikleri ve İtiraz Aşamaları”, s.279.

5. Başvuru Harcı ve Adli Yardım

Bireysel başvurular harca tabidir (6216 sayılı Kanun, m.47/2). Harcın ödendiğine dair belgenin başvuru dilekçesine eklenmesi şarttır (6216 sayılı Kanun, m.47/3). Bireysel başvuru harcı Maliye Veznelerine yatırılır (AYM İçtüzüğü, m.62/1).

Adli yardım talebi varsa başvuru talebinin yargılama giderlerini karşılayabilecek durumda olmadığını gösteren mali durumuna ilişkin belgeler ile mevzuatta adli yardım talebinde bulunabilmek için öngörülen diğer belgeler, başvuru formuna eklenmesi gerekir (AYM İçtüzüğü, m.59/3-h). Adli yardım talepleri, genel hükümlere göre başvuruların kabul edilebilirliği hakkında karar verecek Bölüm veya Komisyonlar tarafından hükme bağlanır (AYM İçtüzüğü, m.62/2).

6. Başvuru Süresi ve Mazeret

Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir (6216 sayılı Kanun, m.47/5; AYM İçtüzüğü, m.64/1). Otuz günlük başvuru süresi hak düşürücü süre niteliğinde olup, kural olarak sürenin durması veya kesilmesi söz konusu değildir. Bireysel başvuru süresinin başlangıç tarihi olarak nihai karar veya işlemin; başvuru, başvuru vekili veya kanuni temsilcisine tebliğ ya da tefhim tarihi esas alınır.⁵¹

Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren on beş gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler (6216 sayılı Kanun, m.47/5). Haklı mazeret AYM İçtüzüğünde *mücbir sebep veya ağır hastalık gibi* denilmek suretiyle örneklendirilmiştir (AYM İçtüzüğü, m.64/2). Mahkeme, ileri sürülen mazeretin haklı olup olmadığını her başvuruda, ileri sürülen mazeretin ve olayın özelliklerini dikkate alarak değerlendirmektedir. Temsil veya vekâlet yoluyla yapılan başvurularda

⁵¹ Çınar, Çınar, “Bireysel Başvurunun Ön İnceleme Usulü, Bireysel Başvuru Bürosunun Çalışma Sistemi ile Bu aşamada Verilen İdari Ret Kararlarının Nitelikleri ve İtiraz Aşamaları”, s.286.

temsilci veya avukatın da haklı mazeretlerinin dikkate alınması gerekmektedir.⁵²

B. Kabul Edilebilirlik İncelemesi

Bireysel Başvuru Bürosunda yapılan ön incelemede gerekli şekil şartlarını taşıdığı tespit edilen başvurular hakkında kabul edilebilirlik incelemesine geçilebilir.⁵³ Kabul edilebilirlik incelemesiyle hem ciddi olmayan başvuruların hem de olumsuz sonuçlanması yüksek ihtimal olan başvuruların Bölümlere götürülmeden sonuçlanması sağlanacaktır.⁵⁴ Böylelikle başvuruların esasını inceleyecek olan Bölümler daha verimli çalışabilecektir.

1. Kabul Edilebilirlik İncelemesini Yapan Mercii

Mahkemede, bireysel başvuruları karara bağlamak üzere bir başkanvekili başkanlığında altışar üyesi olan iki bölüm bulunur (6216 sayılı Kanun, m.22/1). Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi için komisyonlar kurulabilir (1982 Anayasası, m.149/1). Komisyonlar, bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesini yapan kurullardır (6216 sayılı Kanun, m.2/1-g, m.48/3).

a. Komisyonların Yapısı ve Çalışma Usulü

Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemelerini yapmak üzere Bölümlere bağlı olarak görev yapan üçer Komisyon oluşturulur. Bunlar bağlı buldukları Bölümle birlikte numaralandırılmak suretiyle isimlendirilirler. Bölüm Başkanı, Komisyonlarda görev almaz. Komisyonlara kıdemli üye başkanlık eder (AYM İçtüzüğü, m.32/1).

Komisyonlar iki üyeden oluşur (AYM İçtüzüğü, m.3/1-p). Komisyonlar oybirliği ile karar alır. Oybirliği sağlanamadığında konu,

⁵² Çınar, Çınar, “Bireysel Başvurunun Ön İnceleme Usulü, Bireysel Başvuru Bürosunun Çalışma Sistemi ile Bu aşamada Verilen İdari Ret Kararlarının Nitelikleri ve İtiraz Aşamaları”, s.291.

⁵³ Karaman, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu, s.244.

⁵⁴ Hamdemir, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, s.298.

oybirliği sağlanamadığı belirtilmek suretiyle Bölüme havale edilir (AYM İçtüzüğü, m.33/2).

b. Komisyonların Görevleri

Komisyonlar raportörlerince hazırlanan kabul edilebilirlik karar taslakları ile kabul edilemezlik karar taslak ya da listeleri, Komisyonlarca karara bağlanır (AYM İçtüzüğü, m.33/1). Komisyonlar, önlerindeki bir başvurunun Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıyıp taşımadığının, başvuruçunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığının tespiti ve başvurunun çözümünün bir ilke kararını gerektirmesi veya alınacak kararın Mahkeme tarafından verilmiş başka bir karar ile çelişebilecek nitelikte olması hâllerinde kabul edilebilirlik hususunu karara bağlamadan başvuruyu ilgili Bölüme gönderirler (AYM İçtüzüğü, m.33/3).

Komisyonlarca kabul edilebilirliği karara bağlanamamış başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi, Bölüm Başkanınca gerekli görüldüğü takdirde Bölümler tarafından yapılır (AYM İçtüzüğü, m.28/2).

c. Komisyon Raportörlüğü

Bireysel başvuruların daha hızlı bir biçimde sonuçlandırılması amacıyla başraportör gözetiminde yeterli sayıda raportör, raportör yardımcısı ve personelden oluşan Komisyonlar raportörlüğü birimi oluşturulur (AYM İçtüzüğü, m.34/1).

Komisyonlar raportörlüğü biriminin görevleri şunlardır (AYM İçtüzüğü, m.34/2):

- a) Komisyonlar tarafından daha ayrıntılı incelemeyi gerektiren dosyaları belirlemek, dosyaları gruplandırarak veya tek tek incelemek ve kabul edilemez nitelikte olan başvuruları tespit etmek.
- b) Kabul edilebilirlik kriterlerini karşılayan başvurulara ilişkin kabul edilebilirlik karar taslaklarını, bu nitelikleri karşılamayan başvurulara ilişkin ise kabul edilemezlik karar taslaklarını ya da listelerini hazırlayıp Komisyonlara sunmak.

C. Esas Hakkında İnceleme

Kabul edilebilirliği karara bağlanmış başvurular için esas hakkında incelemeye geçilir.

1. Esas Hakkında İncelemeyi Yapacak Mercî

Bireysel başvurular Bölümlerce karara bağlanır (1982 Anayasası, m.149/2). Bölümlerin bireysel başvuruların esastan incelemesine geçebilmesi için kabul edilebilirlik kararı verilmiş olması gerekmektedir (6216 sayılı Kanun, m.49/1).

a. Bölümlerin Yapısı ve Çalışma Usulü

Anayasa Mahkemesi, iki bölüm ve Genel Kurul halinde çalışır (1982 Anayasası, m.149/1). Bölüm, bir başkanvekilinin başkanlığında altı üyeden oluşan ve ilgili başkanvekili başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanıp bireysel başvurular hakkında karar verme yetkisine sahip olan kuruldur (6216 sayılı Kanun, m.2/1-ç ve m.22/1). Bölümler, Başkan haricindeki üyelerden oluşur (AYM İçtüzüğü, m.27/1).

Başkanvekilinin bulunmadığı durumlarda, Bölüme en kıdemli üye başkanlık eder (AYM İçtüzüğü, m.29/1). Bölümler kararlarını salt çoğunlukla alırlar (1982 Anayasası, m.149/1; 6216 sayılı Kanun, m.65/1; AYM İçtüzüğü, m.72/1). Oyların eşitliği hâlinde başkanın bulunduğu tarafın görüşü doğrultusunda karar verilmiş olur (6216 sayılı Kanun, m.65/1.)

b. Bölümlerin Görevleri

Bölümlerin görev ve yetkileri şunlardır:

- Bireysel başvuruları karara bağlamak (1982 Anayasası, m.149/2; 6216 sayılı Kanun, m.2/1-ç),
- Kabul edilebilirliğine karar verilen bireysel başvuruların esas incelemesini yapmak (6216 sayılı Kanun, m.49/1; AYM İçtüzüğü, m.28/1-a),
- Komisyonlarca kabul edilebilirliği karara bağlanamamış başvuruların Bölüm Başkanınca gerekli görüldüğü takdirde kabul

edilebilirlik ve esas incelemesini birlikte yapmak (AYM İÇTÜZÜĞÜ, m.28/1-b),

- Kabul edilebilirliğe ilişkin bir engelin varlığını tespit etmeleri ya da bu durumun sonradan ortaya çıkması hâlinde, incelemenin her aşamasında başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı verebilmek (AYM İÇTÜZÜĞÜ, m.28/2),
- Başvurunun bir örneğini bilgi için Adalet Bakanlığına göndermek (6216 sayılı Kanun, m.49/2),
- Bir temel hakkın ihlal edilip edilmediğine yönelik her türlü araştırma ve incelemeyi yapmak, (6216 sayılı Kanun, m.49/3),
- Başvuruyla ilgili gerekli görülen bilgi, belge ve delilleri ilgililerden istemek (6216 sayılı Kanun, m.49/3),
- Başvurucunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvurucunun talebi üzerine karar vermek (6216 sayılı Kanun, m.49/5).

c. Bölümler Raportörlüğü

Bireysel başvuruların daha hızlı bir biçimde sonuçlandırılması amacıyla başraportörün gözetiminde, yeterli sayıda raportör, raportör yardımcısı ve personelden oluşan Bölümler raportörlüğü birimi oluşturulur. Bölümler raportörleri, bir raportörün eşgüdümünde uzmanlık alanlarına göre çalışma gruplarına ayrılabilir (AYM İÇTÜZÜĞÜ, m.31/1 ve 2).

Bölümler raportörlüğü biriminin görevleri şunlardır (AYM İÇTÜZÜĞÜ, m.31/3):

- a) Komisyonlar tarafından kabul edilebilirliğine karar verilen başvuruları gruplandırarak veya tek tek incelemek ve esasına ilişkin karar taslaklarını hazırlamak ve Bölümlere sunmak.
- b) Komisyonlar Başraportörünün uygun görmesi hâlinde kabul edilebilirliğe ilişkin karar taslaklarını hazırlayıp Bölümlere sunmak.

IV. BİREYSEL BAŞVURU YOLUNDA VERİLEN KARARLAR

A. Ön İnceleme Aşamasında Verilen Kararlar

1. İdari Ret Kararları

Başvurunun; süresinde yapılmadığı, 59'uncu ve 60'ıncı maddelerdeki şekil şartlarına uygun olmadığı ve tespit edilen eksikliklerin verilen kesin sürelerde tamamlanmadığı hâllerde Komisyonlar Başraportörü tarafından reddine karar verilir ve başvurucuya tebliğ edilir. Bu karara tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde Komisyona itiraz edilebilir. Bu konuda Komisyonların verdiği kararlar kesindir (AYM İçtüzüğü, m.66/3). Bu ret kararlarına uygulamada “idari ret kararı” denmektedir. Nüfus cüzdanı örneği ve diğer bazı belgelerin başvuru dosyasına eklenmediği tespit edilen bir başvuruda, tespit edilen eksikliklerin giderilmesi için eksikliklerin giderilmesi bildirimini başvuru vekiline tebliği edilmesine rağmen eksiklikler süresi içinde giderilmediğinden başvuru hakkında idari ret kararı verilir.⁵⁵

Ret kararları başvurunun şekli yönden bir eksiklik tespit edilmesi halinde ortaya çıktığından idari nitelikte görülmektedir. Ancak ret kararları “*hukuki bir uyuşmazlığın çözülmesi talebini içerdiği ve sonuç itibariyle bu talebe kesin bir biçimde cevap niteliğinde olduğu için, bu yönde kararın, ancak yargılama yetkisine sahip bir mercii tarafından verilebileceğinin kabul edilmesi gerekir*”.⁵⁶ İlgili kanunda düzenlenmediği halde, yargılama yetkisine ait bir hususta, Mahkemenin yargılama yetkisine sahip olmayan bir birimine (Komisyonlar Başraportörü) İçtüzükle yetki verilmesi anayasaya ve kanuna aykırıdır.⁵⁷

⁵⁵ Mahsum Dima başvurusu, AYM, 2015/14754, 4/7/2018, para. 3-6.

⁵⁶ Ali Erdem Doğanoglu, “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda “Başvurunun Reddi Kararı””, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi içinde (s.497-537), C.XIII, S.2, 2018, s.520.

⁵⁷ Doğanoglu, “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda “Başvurunun Reddi Kararı””, s.512.

B. Kabul Edilebilirlik İncelemesi Aşamasında Verilen Kararlar

1. Kabul Edilebilirlik Kararları

6216 sayılı Kanunda belirtilen kabul edilebilirlik şartlarını taşıyan başvurular hakkında kabul edilebilirlik kararı verilir. Kabul edilebilirlik kararları komisyonlar tarafından verilir. Ancak komisyonlarca kabul edilebilirliği karara bağlanamamış başvurular hakkında Bölümler tarafından karar verilir. Kabul edilebilirlik kararları oy birliği ile alınır (AYM İçtüzüğü, m.33/2)

2. Kabul Edilemezlik Kararları

Kabul edilebilirlik şartlarını taşımayan başvurular hakkında kabul edilmezlik kararı verilir. Bir başvuruda birden fazla ihlal iddiası olması halinde, her iddia için ayrı ayrı değerlendirme yapılacak ve bazı iddialar için kabul edilebilirlik bazı iddialar içinse kabul edilemezlik kararı verilebilecektir. Ayrıca birden fazla başvuru olmasında, her başvuru için kabul edilebilirlik kararı verilebilecekken diğeri için kabul edilemezlik kararı verilebilecektir.⁵⁸

Kabul edilemezlik kararı da oy birliği ile alınır (AYM İçtüzüğü, m.33/2). Kabul edilemezlik kararları kesindir ve ilgililere tebliğ edilir (6216 sayılı Kanun, m.48/4).

3. Düşme Kararı

6216 sayılı Kanunda davadan feragat hâlinde, düşme kararı verileceği belirtilmiştir (6216 sayılı Kanun, m.50/5). AYM İçtüzüğünde ise feragat dışında düşme kararı verilebilecek haller belirtilmiştir.

Bölümler ya da Komisyonlarca yargılamanın her aşamasında aşağıdaki hâllerde düşme kararı verilebilir (AYM İçtüzüğü, m.80/1):

- a) Başvurucunun davadan açıkça feragat etmesi.
- b) Başvurucunun davasını takipsiz bıraktığının anlaşılması.

⁵⁸ Hamdemir, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, s.322.

c) İhlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması.

ç) Bölümler ya da Komisyonlarca saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi.

Başvurucunun ölmesi halinde; “*mirasçı veya yakınlarının başvuruyu takip edeceklerini bildirmemeleri veya bildirmelerine rağmen, meşru bir menfaatlerinin olmaması*” AYM’nin düşme kararı verebileceği başka gerekçelerden bazılarıdır.⁵⁹

Bölümler ya da Komisyonlar; yukarıdaki fıkrada belirtilen nitelikteki bir başvuruyu, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının gerekli kıldığı hâllerde incelemeye devam edebilir (AYM İçtüzüğü, m.80/2).

Düşme kararı yargılamanın her aşamasında verilebileceğinden, esas hakkında inceleme aşamasında da düşme kararı verilebileceği unutulmamalıdır.

C. Esas Hakkında İnceleme Aşamasında Verilen Kararlar

23 Eylül 2012 ile 31 Aralık 2021 tarihleri arasında yapılan toplam 361.159 başvurudan 26.697’si (yaklaşık %7,4) esastan incelenmiş ve bunlar hakkında kararlar verilmiştir.⁶⁰

1. Hakkın İhlal Edilmediği Kararı

Esas incelemesi sonunda, başvurunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir (6216 sayılı Kanun, m.50/1). AYM, bireysel başvuruya konu temel hak ve özgürlüklerin kamu gücü tarafından ihlal edilmediği sonucuna varırsa “hakkın ihlal edilmediğine”

⁵⁹ Hamdemir, Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru, s.368.

⁶⁰ Kullanılan istatistik verileri için bkz. T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Bireysel Başvuru İstatistikleri (23/9/2012-31/12/2021), https://www.anayasa.gov.tr/media/7734/bb_2021_tr.pdf (Erişim Tarihi, 09.03.2022)

karar verir. Bu karar sonrasında başvuru sahibinin durumunda herhangi bir değişiklik olmaz⁶¹, bireysel başvuru sonlanmış olur.⁶²

2. İhlal Kararı

Esas incelemesi sonrasında verilebilecek kararlardan biri de ihlal kararıdır. İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir. Ancak yerindelik denetimi yapılamaz, idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemez (6216 sayılı Kanun, m.50/1). Bölüm kararında, gerekli görüldüğü takdirde Kanununun 50'nci maddesinin birinci fıkrası doğrultusunda ihlalin ve sonuçlarının hangi şekilde ortadan kaldırılacağı hususunda yapılması gerekenler belirtilir (AYM İçtüzüğü, m.78/2).

Söz konusu maddelerde yer alan “yapılması gerekenlere hükmedilir” ve “yapılması gerekenler belirtilir” ifadeleri açık değildir. Uygulama kanununda ve içtüzükte yapılması gerekenlerin tamamı belirtilmemiştir. Kanunda yer alan ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilmesine ilişkin düzenleme soyut bir nitelik taşımaktadır.⁶³ Ancak bireysel başvuruların incelenmesinde, Kanun ve İçtüzükte hüküm bulunmayan hâllerde ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanacağı belirtilmiştir (6216 sayılı Kanun, m.49/7). Bu doğrultuda usul kanunlarında yer alan karar türlerinin de AYM tarafından verilmesi mümkündür.⁶⁴

İhlal kararının sonuçları, geçmişe ve geleceğe yönelik olarak farklı olabilir. İhlalin tespit edilmesi durumunda, karar, devam eden bir ihlali sona erdirebilir ancak bu o zamana dek meydana gelen zararı ortadan kaldırmayacaktır. “*Hukuka aykırı bir davranışın giderilmesi için en uygun yöntem, hukuka aykırı davranışın tüm sonuçlarını ortadan*

⁶¹ Karaman, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu, s.301.

⁶² Hamdemir, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru, s.349.

⁶³ Muharrem İlhan Koç, “Bireysel Başvuru Kararlarının İcrasına İlişkin Düzenlemeler ve Kurumsal Yapılanma İhtiyacı”, Anayasa Yargısı içinde (s.133-141), C.32, S.1, 2016, s.139.

⁶⁴ İnceoğlu, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri, s.285.

*kaldırmak ve mümkün olduğu ölçüde bu davranış gerçekleşmeden önceki duruma geri dönmektir”.*⁶⁵

a. Yeniden Yargılama Yapılmasına Karar Verilmesi

Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir. Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir (6216 sayılı Kanun, m.50/2).

İlgili mahkeme, ivedilikle karar verir (AYM İçtüzüğü, m.79/1-a). Genel olarak adil yargılanma hakkının ihlal edilmesi nedeniyle mahkemeden başvuru aleyhine bir karar verilmiş olması durumunda yeniden yargılama yapılmasında başvuru hukuki yararı olduğu kabul edilir.⁶⁶

AYM, yeniden yargılama yapılmasına karar vermek ile yargılamanın yenilenmesi kavramlarının farkını vurgulamıştır. Temel fark; yeniden yargılama yapılmasına karar verilmesi durumunda, yargılamanın yenilenmesi sebebinin varlığının kabulü ve önceki kararın kaldırılması hususunda derece mahkemesinin herhangi bir takdir yetkisinin bulunmamasıdır.⁶⁷

b. Tazminat

Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvuru lehine tazminata hükmedilebilir (6216 sayılı Kanun, m.50/2). Tazminata, başka bir şekilde zararın giderilmesi veya hakkın onarılması mümkün olmayan hâllerde karar verilir.⁶⁸ Başvuru uğradığı zararı ve buna ilişkin belgeleri, tazminat talebiyle birlikte başvuru formuna eklemiş olmalıdır (AYM İçtüzüğü, m.59/3-f). Birden fazla hak

⁶⁵ Kerem Altıparmak, Van Depreminin Hukuktaki Artçıları: Anayasa Mahkemesinin Bayram Otel Kararı, TESEV Yayınları, İstanbul 2014, s.10.

⁶⁶ Hamdemir, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, s.351.

⁶⁷ Mehmet Doğan başvurusu (GK), AYM, 2014/8875, 7/6/2018, para. 59.

⁶⁸ İnceoğlu, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri, s.293.

ihlali olması halinde, ihlal edilen haklardan biri için yargılamanın yenilenmesi, diğeri için tazminat ödenmesine karar verilebilir.⁶⁹

c. Genel Mahkemelerde Dava Açılması Yolu

Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvurucuya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir (6216 sayılı Kanun, m.50/2).

Tazminat miktarının tespitinin, daha ayrıntılı bir incelemeyi gerektirmesi hâlinde, Bölüm bu konuyu kendisi karara bağlamaksızın genel mahkemelerde dava açılması yolunu gösterebilir (AYM İçtüzüğü, m.79/1-c).

3. Pilot Karar

Pilot karar, toplu olarak ve hızlı bir şekilde başvuruların incelenip sonuçlandırılmasına yönelik oluşturulan tedbirlerden birisidir.⁷⁰ Pilot karar usulünün benimsenmesindeki en önemli amaç, benzer başvuruların tamamının ihlalle sonuçlanması yerine idari mercilerce çözüme kavuşturulması ile bu suretle ihlalin kaynağının ortadan kaldırılarak yapısal sorunun düzeltilmesinin sağlanmasıdır.⁷¹

Pilot karar, 6216 sayılı Kanunda olmamasına rağmen AYM İçtüzüğü'nün 75'inci maddesinde düzenlenmiştir. AYM İçtüzüğü'ndeki bu madde, AİHM İçtüzüğü'nün 61'inci maddesine benzemektedir.⁷²

Bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığı ve bu sorunun başka başvurulara da yol açtığı tespit edilmesi veya bu durumun yeni başvurulara yol açacağına öngörülmesi halinde pilot karar usulü uygulanabilir. Benzer nitelikteki başvurular idari mercilerce bu ilkeler

⁶⁹ İnceoğlu, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri, s.291.

⁷⁰ Hüseyin Ekinci, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru İş Yüğü, Çözüme Yönelik Mahkeme Pratiğı ve Öneriler", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi içinde (s.391-432), S.5. Ocak 2015, s.410.

⁷¹ Y.T. başvurusu, AYM, 2016/22418, 30/5/2019, para. 71.

⁷² Altıparmak, Van Depreminin Hukuktaki Artçıları: Anayasa Mahkemesinin Bayram Otel Kararı, s.10.

çerçevesinde çözümlenir; çözümlenmediği takdirde Mahkeme tarafından topluca görülerek karara bağlanır (AYM İçtüzüğü, m.75/1).

Bölüm, pilot karar yöntemini kendiliğinden başlatabileceği gibi, Adalet Bakanlığının veya başvuru talebiyle de başlatabilir (AYM İçtüzüğü, m.75/2). Pilot karar Bölümler tarafından verilir. Pilot karar uygulaması için seçilen başvuru, gündemin öncelikli işleri arasında sayılır (AYM İçtüzüğü, m.75/3). Bölüm pilot kararında, tespit ettiği yapısal sorunu ve bunun çözümü için alınması gereken tedbirleri belirtir (AYM İçtüzüğü, m.75/4).

Bölüm pilot kararlarla birlikte, bu karara konu yapısal soruna ilişkin benzer başvuruların incelenmesini erteleyebilir. İlgililer erteleme kararı hakkında bilgilendirilirler. Bölüm, gerekli gördüğü takdirde ertelediği başvuruları gündeme alarak karara bağlayabilir (AYM İçtüzüğü, m.75/5).

4. Geçici Tedbir Kararı

Bölümler, esas inceleme aşamasında, başvuru temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvuru talebi üzerine karar verebilir (6216 sayılı Kanun, m.49/5). Tedbir kararı, başvuru yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşılması üzerine Bölümlerce verilebilecektir (AYM İçtüzüğü, m.73/1). Kanuna göre, geçici tedbire başvurulması, başvuru temel haklarının korunmasının zorunlu kıldığı her halde mümkünken, AYM İçtüzüğünde tedbir kararı verilebilecek durumlar sınırlanmıştır.⁷³

Tedbir kararı, yürürlüğün durdurulması şeklinde olabileceği gibi başka bir biçimde de olabilir.⁷⁴ İhlal edildiği ileri sürülen hakkın korunması için birden fazla tedbir kararı da alınabilir.⁷⁵ Bölüm, tedbire karar vermesi hâlinde gereğinin ifası için bunu ilgili kişi ve kurumlara bildirir (AYM İçtüzüğü, m.73/3).

⁷³ A. Burak Bilgin, “Bireysel Başvuruda 3 Yıl: Bir İnsan Hakları Karnesi – Olumuz Örnekler/Uygulamalar/Yaklaşımlar”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi içinde (s.57-128), C.6, S.2, 2015, s.113.

⁷⁴ Karaman, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu, s.294.

⁷⁵ İnceoğlu, Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri, s.271.

Tedbire karar verilmesi hâlinde, esas hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekir. Aksi takdirde tedbir kararı kendiliğinden kalkar (6216 sayılı Kanun, 49/5). Tedbirin devamı konusunda yeni bir karar alınmadığında, başvurunun hakkının ihlal edilmediğine ya da başvurunun düşmesine karar verildiği durumlarda tedbir kararı kendiliğinden kalkar (AYM İçtüzüğü, m.73/4).

D. Bireysel Başvuru Yolunun Kötüye Kullanılması Yasağı

Bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığı tespit edilen başvuru aleyhine, yargılama giderlerinin dışında, ayrıca ikibin Türk Lirasından fazla olmamak üzere disiplin para cezasına hükmedilebilir (6216 sayılı Kanun, m.51/1). Bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullanma kavramı *istismar edici, yanılıcı ve benzeri nitelikteki davranışlarıyla* denilmek suretiyle örneklendirilmiştir (AYM İçtüzüğü, m.83/1). Ayrıca böyle bir durumda incelemenin her aşamasında başvuru reddedilir.

AYM, bireysel başvuru usulünün amacına açıkça aykırı olan ve Mahkemenin başvuruyu gereği gibi değerlendirmesini engelleyen davranışları, başvuru hakkının kötüye kullanılması olarak değerlendirilmekte ve AİHM içtihatları doğrultusunda bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması olarak kabul edilebilecek durumları göstermektedir.⁷⁶ Bu durumlar:

- Mahkemeyi yanıltmak amacıyla kasten gerçek olmayan maddi vakıalara dayanılması veya bu nitelikte bilgi ve belge sunulması,
- Başvurunun değerlendirilmesi noktasında esaslı olan bir unsur hakkında bilgi verilmemesi,
- Başvurunun değerlendirilmesi sürecinde vuku bulan ve söz konusu değerlendirmeyi etkileyecek nitelikte yeni ve önemli gelişmeler hakkında Mahkemenin bilgilendirilmemesi suretiyle başvuru hakkında doğru bir kanaat oluşturulmasının engellenmesi,
- Medeni ve meşru eleştiri sınırları saklı kalmak kaydıyla bireysel başvuru amacıyla bağdaşmayacak surette hakaret, tehdit veya tahrik edici bir üslup kullanılması,

⁷⁶ S.Ö. başvurusu, AYM, 2013/7087, 18/9/2014, para. 28, 29.

- Söz konusu başvuru yolu kapsamında ihlalin tespiti ile ihlal ve sonuçlarının ortadan kaldırılmasına ilişkin amaçla bağdaşmayacak surette içeriksiz bir başvuruda bulunulması.⁷⁷

V. SONUÇ

12 Eylül 2010 tarihinde hukukumuza giren ve 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılan taleplerin incelendiği bireysel başvuru yolu, yaklaşık 10 yıllık bir pratiğe sahiptir. Bu süre zarfında söz konusu denetim yolu, anayasa yargımız içinde önemli bir yer edinmiştir.

Bireysel başvuru yoluyla, 1982 Anayasasında teminat altına alınan ve AİHS kapsamında olan temel hak ve özgürlüklerden herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edilmesinin olumsuz sonuçları ortadan kaldırılmış olacaktır. Ancak öncelikle ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmali için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekmektedir. Bu bireysel başvuru yolunun ikincillik niteliğinin bir sonucudur.

Bireysel başvuru yolu ile AYM'nin doğrudan harekete geçirilme olanağına sahip olunmuş, hukuk devleti ilkesi haklar ve özgürlüklerin korunması (hukuki korunma talebi) temelinde somutlaşma imkanına kavuşmuştur.

Bireysel başvuru yolunun AİHM nezdinde etkili bir iç hukuk yolu olduğu söylenebilir. Bireysel başvuru yolunun kabul edilmesiyle AİHM'e giden dosya sayısı azalmıştır. Ayrıca AYM'nin vermiş olduğu kararlarda AİHM'nin yerleşmiş içtihatlarından yararlandığı –istisnaları olmakla birlikte- görülmektedir.

AYM'ye 23 Eylül 2012 ile 31 Aralık 2021 tarihleri arasında toplam 361.159 başvuru yapılmıştır.⁷⁸ Bireysel başvuru mekanizmasının

⁷⁷ Bireysel başvuru yolunun kötüye kullanılması hakkında detay bilgi için bkz. Ali Erdem Doğanoglu, "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması Yasağı", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi içinde (s.535-575), 2018.

⁷⁸ Kullanılan tüm istatistik verileri için bkz. T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Bireysel Başvuru İstatistikleri (23/9/2012-31/12/2021),

etkili bir denetim aracı olması ve AYM'nin iş yükü altında ezilmemesi için, bireysel başvuru yolu sıkı şekil şartlarına bağlanmıştır. Dolayısıyla esas hakkında inceleme aşamasına geçmeden önce bireysel başvuru, ön inceleme ve kabul edilebilirlik incelemesinden geçmektedir.

Ön inceleme; AYM'ye yapılan bireysel başvuruların, kabul edilebilirlik aşamasından önce gerekli şekil şartlarını taşıyıp taşımadığını Bireysel Başvuru Bürosu tarafından tespit eden aşamadır. Başvurunun süresinde yapılmaması, eksikliklerin süresi içinde tamamlanmaması ve eksikliklerin usulüne uygun tamamlanmaması durumlarında Komisyonlar Başraportörü tarafından reddine karar verilir. Bireysel Başvuru Bürosunda yapılan ön incelemede gerekli şekil şartlarını taşıdığı tespit edilen başvurular hakkında kabul edilebilirlik incelemesine geçilebilir. Kabul edilebilirlik incelemesiyle hem ciddi olmayan başvuruların hem de olumsuz sonuçlanması yüksek ihtimal olan başvuruların Bölümlere götürülmeden sonuçlanması sağlanır. Kabul edilebilirliği karara bağlanmış başvurular için esas hakkında incelemeye geçilir.

AYM ön inceleme aşamasında; başvurunun süresinde yapılmaması, eksikliklerin süresi içinde tamamlanmaması, eksikliklerin usulüne uygun tamamlanmaması nedenleri ile idari ret kararı verir. 23 Eylül 2012 ile 31 Aralık 2021 tarihleri arasında sonuçlandırılan başvuruların %4,2'si (12.627 başvuru) hakkında idari ret kararı verilmiştir.

Başvurunun 6216 sayılı Kanununun 45 ila 47'nci maddelerde öngörülen şartların taşınması halinde kabul edilebilirlik; taşınmaması halinde ise kabul edilemezlik kararı verir. AYM, 23 Eylül 2012 ile 31 Aralık 2021 tarihleri arasında sonuçlandırılan başvuruların %86,5'i (261.681 başvuru) hakkında kabul edilemezlik kararı vermiştir.

Başvurucunun davadan açıkça feragat etmesi, başvurucunun davasını takipsiz bıraktığının anlaşılması, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması, bölümler ya da komisyonlarca saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi hallerinde verilecek karar ise düşme kararıdır.

AYM tarafından esas inceleme sonunda, başvurunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir. Bunlar yeniden yargılama yapılmasında karar verilmesi, tazminat veya başvurucuya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilmesi şeklinde olabilir. Esastan incelenen başvuruların çoğunluğunda (%96,9), AYM ihlal kararı vermiştir.

Bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığı ve bu sorunun başka başvurulara da yol açtığı tespit edilmesi veya bu durumun yeni başvurulara yol açacağına öngörülmesi halinde pilot karar usulü uygulanabilir.

Bölümler, esas inceleme aşamasında, başvurunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvurunun talebi üzerine karar verebilir. Tedbir kararı, başvurunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşıldığı takdirde Bölümlerce verilebilecektir.

Bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığı tespit edilen başvuru sahipleri aleyhine, yargılama giderlerinin dışında, disiplin para cezasına hükmedilebilir.

KAYNAKÇA

- “Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı ile Anayasa Komisyonu Raporu (1/993)”, Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 22.03.2011 tarihli 80’inci Birleşimden-29.03.2011 tarihli 83’üncü Birleşim dahil, Dönem 23, Yasama Yılı 5, Cilt 97, TBMM Basımevi, Ankara 2011.
- ACU, Melek: “Bireysel Başvuruya Konu Edilebilecek Haklar”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi içinde, S.110, 2014, s.403-434.
- ALGAN, Bülent: “Bireysel Başvurularda “Açıkça Dayanaktan Yoksunluk” Kriterinin Anayasa Mahkemesi Tarafından Yorumu ve Uygulanması”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi içinde, C.63, S.2, Ocak 2014, s.247-284.
- ALTIPARMAK, Kerem: Van Depremine Hukuktaki Artçıları: Anayasa Mahkemesinin Bayram Otel Kararı, TESEV Yayınları, İstanbul 2014.
- BİLGİN, A. Burak Bilgin: “Bireysel Başvuruda 3 Yıl: Bir İnsan Hakları Karnesi – Olumuz Örnekler/Uygulamalar/Yaklaşımlar”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi içinde, C.6, S.2, 2015, s.57-128.
- BİLGİN, A. Burak: “Bireysel Başvuruda 3 Yıl: Bir İnsan Hakları Karnesi – Olumuz Örnekler/Uygulamalar/Yaklaşımlar”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi içinde, C.6, S.2, 2015, s.57-128.
- ÇELİKYAY, Hakan Sabri: “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarının “Başvuru Yollarının Tüketilmesi” Ölçütü Açısından Değerlendirilmesi”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası içinde, C.73, S.1, 2015, s.21-61.
- ÇINAR, İbrahim, Sinan ÇINAR: “Bireysel Başvurunun Ön İnceleme Usulü, Bireysel Başvuru Bürosunun Çalışma Sistemi ile Bu aşamada Verilen İdari Ret Kararlarının Nitelikleri ve İtiraz Aşamaları”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi içinde, S.4, 2014, s.263-310.

- DANNEMANN, Gerhard: “Constitutional Complaints: The European Perspective”, The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 43, No. 1, Jan., 1994, pp.142-153.
- DEREN – YILDIRIM, Nevhis: “Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuruları Esas Bakımından İncelemesi”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi içinde C.19, S.2, 2013, s.483-488.
- DOĞANOĞLU, Ali Erdem: “Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması Yasağı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi içinde, 2018, s.535-575.
- DOĞANOĞLU, Ali Erdem: “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda “Başvurunun Reddi Kararı”“, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi içinde, C.XIII, S.2, 2018, s.497-537.
- EKİNCİ, Hüseyin: “Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru İş Yüğü, Çözüme Yönelik Mahkeme Pratiği ve Öneriler”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi içinde, S.5. Ocak 2015, s.391-432.
- ERSOY, Uğur: “Anayasa Mahkemesine Yapılacak Bireysel Başvurularda Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı’nın İtiraz Yetkisinin Etkileri ve Sonuçları”, Ankara Barosu Dergisi içinde (s.124-153), S.2, 2016, s.124-153
- ESEN ARNWİNE, Selin: “İspanya’da Bireysel Başvuru Yolu”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi içinde C.52, S.4, 2003, s.249-271.
- GÖZLER, Kemal: İdare Hukuku Cilt I, Güncellenmiş 3. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2019.
- GÖZTEPE, Ece: “Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikayeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi içinde, S.95, 2011, s.13-40.
- GÖZTEPE, Ece: Anayasa Şikayeti, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:530, Ankara 1998.
- GÜNDÜZ, Ebru; Alkım AKTAŞ: “Düzenleyici İşlemlere Karşı Bireysel Başvuru”, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi içinde, S.1, 2017, s.55-78.

- HAMDEMİR, Berkan: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015.
- İNCEOĞLU, Sibel: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2017.
- KARAMAN, Ebru: Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013.
- KILIÇ, Ayhan: “Yüksek Seçim Kurulu Kararlarına Karşı Bireysel Başvuru Yolu”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi içinde, S.3, Ocak 2013, s.39-81.
- KILIÇ, Bahadır: “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği”, Anayasa Yargısı Dergisi içinde, C.25, 2008, s.19-59.
- KOÇ, Muharrem İlhan: “Bireysel Başvuru Kararlarının İcrasına İlişkin Düzenlemeler ve Kurumsal Yapılanma İhtiyacı”, Anayasa Yargısı içinde, C.32, S.1, 2016, s.133-141.
- KONTACI, Ersoy: “Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Yorumu”, Ankara Barosu Dergisi içinde, 2014/4, s.105-117.
- KONUK SOMMER, Bahar: “Türk Hukukunda Çevre Hakkının Bireysel Başvuru Yoluyla Korunması”, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi içinde (s.169-188), S.2, 2019, s.169-188.
- PEKCANITEZ, Hakan; Oğuz ATALAY, Muhammet ÖZEKES: Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, 3. Bası, Yetkin Yayınları, Akara 2015.
- SAĞLAM, Fazıl: “Anayasa Şikayeti - Anlamı, Kapsamı ve Türkiye Uygulamasında Olası Sorunlar”, Ece Göztepe, Aykut Çelebi (Haz.), Demokratik Anayasa Görüşler ve Öneriler içinde, Metis Yayınları, İstanbul 2012, s.418-466.
- Teitel, Ruti: “Transitional Justice and The Transformation of Constitutionalism”, Tom Ginsburg & Rosalind Dixon (Eds.), Comparative Constitutional Law, Edward Elgar, 2011, pp.57-76.
- YALÇINÖZ, Bahadır: “Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak İşlem ve Kararlar”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi içinde, S.2, 2013, s.187-206.

YEŞİL, Ufuk: “Hüküm Uyuşmazlığına Başvuru Bireysel Başvuru Açısından Tüketilmesi Gerekli Bir Yol Mudur? (Anayasa Mahkemesi Kararı İncelemesi)”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi içinde, C.7, S.1, 2016, s.677-720.

YILMAZ, Didem: “6216 Sayılı Kanundaki “Taraf Olma” Koşulu ve AİHS’e Ek 4. ve 7. Protokollerde Yer Alan Hakların, Anayasal Temel Haklar Olarak Bireysel Başvuru Yolunda Uygulanabilirliği Hakkında Bir Değerlendirme”, AÜHFİD içinde, 64 (3), 2015, s.815-854.

YOKUŞ, Sevtap: “Türkiye’den Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne Başvuruda İç Hukuk Yolu Olarak Anayasa Şikayeti”, İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi içinde, C.1, S.2, 2016, s.33-50.

DİĞER KAYNAKLAR

Ankara Barosu Başkanlığı (2) başvurusu, AYM, 2015/17944, 9/5/2018.

Atila Sertel başvurusu, AYM, 2015/6723, 14/7/2015.

Ballıdere Belediye Başkanlığı başvurusu, AYM, 2012/1327, 12/2/2013.

Bayram Gök başvurusu, AYM, 2012/946, 23/3/2013.

Bügdüz Köyü Muhtarlığı başvurusu, AYM, 2012/22, 25/12/2012.

Doğubayazıt Ticaret ve Sanayi Odası başvurusu, AYM, 2012/742, 5/3/2013.

G.S. başvurusu, AYM, 2012/832, 12/2/2013.

İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi başvurusu, AYM, 2012/1430, 21/11/2013.

Mahsum Dıma başvurusu, AYM, 2015/14754, 4/7/2018..

Mehmet Doğan başvurusu (GK), AYM, 2014/8875, 7/6/2018.

Mehmet Şerif Ay başvurusu, AYM, 2012/1181, 17/9/2013.

Mustafa Bülent Erten başvurusu, AYM, 2012/649, 16/4/2013.

Necati Gündüz ve Recep Gündüz başvurusu, AYM, 2012/1027, 12/2/2013.

Onur Doğanay başvurusu, AYM, 2013/1977, 9/1/2014.

Mehmet Nuri GÜZEL

Onurhan Solmaz başvurusu, AYM, 2012/1049, 26/3/2013.

S.Ö. başvurusu, AYM, 2013/7087, 18/9/2014.

Süleyman Erten başvurusu, AYM, 2013/469, 16/4/2013.

Türk Pediatrik Onkoloji Grubu Derneği başvurusu, AYM, 2012/95, 25/12/2012.

Y.T. başvurusu, AYM, 2016/22418, 30/5/2019.

https://www.anayasa.gov.tr/media/7734/bb_2021_tr.pdf (Erişim Tarihi, 09.03.2022).

https://www.anayasa.gov.tr/media/5687/basvuru_kilavuzu.pdf.&ved=2ahUKewigzI (Erişim Tarihi 17.03.2020).

https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (Erişim Tarihi 17.02.2020).

https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf (Erişim Tarihi 17.02.2020).